

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 132 2011

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2012 och för recensioner 1 september 2012. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-29-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2012

inspirerade intersektionalitetsanalysen ges vi både en fördjupad förståelse av de litterära texterna och ett givande perspektiv på den samtidskontext de hör hemma i. Avhandlingen är således viktig både för Lidmanforskningen och för den bredare litteratursociologin. Bruket av intersektionalitetsteori och sammanbindandet av de tre forskningsområdena modernitet, maskulinitet och nationalism demonstrerar dessutom hur givande det ämnesöverskridande tänkandet kan vara.

Anders Johansson

Per Anders Wiktorsson, *Den utvidgade människan. Om Eyvind Johnsons Krilontrilogi*. Symposium. Stockholm & Stehag 2010.

I Per Anders Wiktorssons doktorsavhandling behandlas Eyvind Johnsons Krilontrilogi: *Grupp Krilon* (1941), *Krilons resa* (1942) och *Krilon själv* (1943) med syftet att undersöka hur trilogin ”kommer till uttryck under rådande historiska betingelser” (13). Denna mycket vida frågeställning preciseras i två riktningar: mot den historiska kontexten och mot den litterära strukturen. Per Anders Wiktorsson (i fortsättningen PAW) finner att det dubbla syftet liksom textens komplexitet kräver ”en rad olika men kompletterande perspektiv”, som ”prismatiskt” bryts mot varandra (14). Romanförfattarens subjektivitet gör sig i många sammanhang gällande i avhandlingen, men här betonas att den är inskriven inte bara i en historisk kontext utan också påverkas av diskursiva ”virvlar” kring frågor som neutralitet, etnicitet och genus. Andra betydelsefulla virvlar uppstår genom romanernas allegoriska karaktär.

I avhandlingens första avdelning, ”Neutralitetens tonart”, behandlas trilogins förhållande till neutralitetsdiskursen. Johnson experimenterar i romanerna med skapandet av ett moraliskt och självreflekterande medborgerligt subjekt med förutsättningar att kunna utmana det auktoritära ordet, och som därför själv måste framträda med auktoritet och trovärdighet. PAW betonar samtidigt att Johnson avstår från att framföra ett färdigt budskap, utan istället formar sin ”motdiskurs” genom en dialogicitet som bl.a. uppstår i gruppmedlemmarnas samtal, i romanens dialog med tidigare texter, och genom den så kallade återberättarens direkta tilltal till läsaren, som uppmanas att bli delaktig i betydelseproduktionen (53). Ett annat grepp med

liknande verkan är Johnsons bruk av inre monolog med dragnin mot fri indirekt anföring.

Johannes Krilon utmärker sig bl.a. genom en ”sävlig långgrandighet”, som står i stark kontrast mot de antidemokratiska krafternas otåliga brådska. Utöver på denna demokratiska omständlighet bygger Krilons auktoritet också på egna erfarenheter av nederlag och förlust. För att kunna inta denna position måste Krilon dessutom ”dialogiseras” på flera sätt; bland annat genom kontrasteringen mot den lika tvärsäkra som otålige doktor Tollius och mot Emil Hovall, vars drömmar och dragnin mot det utopiska bryter av mot Krilons stadiga och jordbundna realism (90). Kapitlet utmynnar i ett resonemang om hur Johnson i Platons efterföljd visar att etiken kommer före politiken: För att framstå som en sanningssägare måste Krilon leva i enlighet med den västerländska civilisationens klassiska levnadsregler: tapperhet, vishet, besinningsfullhet och rättrådighet (96).

I det andra huvudavsnittet, ”Kampen om rätten att tala”, undersöker PAW trilogins relation till de rådande inskränkningarna i tryck- och yttrandefriheten. Det föregående avsnittet har visat att Krilons auktoritet som sanningssägare förutsätter en sträng självdisciplinering; här står i stället statens försök att disciplinera medborgarna i centrum. En huvudpoäng är dock att inskränkningarna och hindren för det fria ordet inte bara har en begränsande funktion, utan också är politiskt ”produktiva” (113), visserligen inom ramen för en ”dubbeltydighetens estetik” av parodi, ironi och allegori. Här hävdas att skönlitteraturen i en sådan situation har större politiskt manöverutrymme än t.ex. journalistiken: att den har ”möjlighet att utmana, att skriva *emot*, att ifrågasätta och omdefiniera diskursen” (115). Ett intressant grepp som Johnson använder är att klippa in autentiska citat från ett redan före utgivningen beslagttaget nummer av *Nordens Frihet* som behandlar tyskarnas tortyr av politiska fångar i Norge (144). Här växlar Johnson över från den dominerande allegoriska tekniken till en realistisk-dokumentär framställning; i skydd av romanens relativa immunitet går det att säga något som i andra genrer och medier inte varit möjligt att säga.

Med anknytning till Foucaults teorier om be-kännelsens betydelse för skapandet av det västerländska subjektet diskuterar PAW be-kännelsens funktion i trilogin. Den knyts till det sanningssägande talet, men inte minst till ”konstruktionen av den ansvarstagande medborgaren” (162). PAW urskiljer också begränsningar i den demokrati som

hyllas i Krilonserien. Den tycks för det första ha "tystandet av den kvinnliga rösten" som förutsättning (155). Den *andre*, den *countertype* gentemot vilken Johnson konstruerar sin ansvarskännande medborgare, kan alltså vara kvinna, men också t.ex. "barbar", "ryss" eller "tattare". Den gemensamma nämnaren är avsaknad av egenskaper som karaktär och självdisciplin (176). Sanningssägandet har alltså sina begränsningar, och inte minst demonstreras, med hänvisning till Bourdieu (182), att det alltid sker på någon annans bekostnad.

I avhandlingens tredje huvudavdelning, "Allegorins nätverk", diskuteras trilogins komplexa allegoriska verkningsmedel. Den politiska allegorin, som bland annat etablerar ett samband mellan samarbetet mellan de två kompanjonerna i Nya Villabolaget och Molotov-Ribbentrop-pakten, är inte den enda i romanen. PAW finner att den samverkar med en allegori av modernare slag, en "uttryckets allegori", som undergräver och kommenterar språkets meningsbärande funktion (193). Han polemiserar här mot tidigare forskning, som värderat romanernas allegoriska inslag påfallande lågt. Ett intressant spår i diskussionen av den politiska allegorin är att fastighetsmarknadens omvandling inte bara aktualiserar medgörlighet i förhållande till Nazityskland, utan också en genomgripande transformationsprocess från en förmodern ekonomi präglad av traditionellt hantverk till en kapitalistisk ekonomi av massproduktion, likriktning och effektivisering. Johnson skriver här in sig i en "civilisationskritisk diskurs", konstaterar PAW (206), som också påvisar pastorala motpoler till den kritiserade moderniteten.

Johnson använder sig även av en kristen allegori, som bland annat bidrar till att upprätthålla en genomgående dualism mellan gott och ont. Relationen till Kristus är dock inte entydig; avhandlingens författaren urskiljer också en profanerande effekt av identifikationen mellan Kristus och den korpulenta och pratglade småborgaren Krilon (216), som samtidigt konstrueras som en gåta och har en undflyende identitet. Namnet Krilon är exempelvis inte bara en kombination av Kristus och Platon, i "Johannes Krilon" är också författarens efternamn inskrivet. Det är visserligen först och främst "sofistikerade läsare" (221) som kan förmodas bejaka denna metafiktiva appell och som kan tänkas bli medvetandegjorda om att "relationen mellan tecken och referent [inte är] given", utan en godtycklig språklig konvention. (222). I klartext betyder detta att den modernistiska romanens mång-

tydighet får konsekvenser för den politiska allegorins funktion.

I diskussionen av "läsandets och skrivandets allegorier" står två polariseringar i centrum: den mellan manlig och kvinnlig läsning och den mellan högt och lågt i litteraturen. Som PAW kan visa rymmer romanerna en mångfald av intertextuella förbindelser som å ena sidan pekar ut en västerländsk kanon där Platon, Dante, Montaigne och James Joyce bara är några viktiga referenspunkter. Å andra sidan refereras det många gånger till deckargenren, liksom till romantiska veckotidningsnoveller. PAW finner att Johnson är starkt påverkad av en "essentialistisk färgad könsdiskurs" (259), vilket bland annat avspeglas i tematiseringen av manlig respektive kvinnlig läsning i trilogin; den förra är kopplad till skapandet av den ansvarstagande medborgaren, den senare "distanslöst identifikatorisk och samhällsfrånvärd" (261). Med anknytning till Adorno och Andreas Huyssen diskuteras kopplingen mellan könskodningen av läsningen och kategoriseringen av litteraturen som antingen masskultur eller finkultur. Bakom polariseringen urskiljer PAW antagonismen mellan "romantikens expressiva och känsloladdade tal" och "upplysningens rationella, objektiva och distanserade sätt att tala" (266). Inte heller denna polarisering är absolut. PAW urskiljer också här en "betydsetrafik" mellan polerna. Den identifikatoriska läsningen problematiseras visserligen i romanerna, där villkoret för sanningssägandet tycks vara tillgången till en traditionell, borgerlig och manlig kanon och en förmåga till kritisk och reflekterande läsning (274). Men samtidigt bygger hela romankonstruktionen på en berättarteknik, inte minst den inre monologen, som förutsätter just en identifikatorisk läsning. (267)

I avsnittets avslutande del använder sig PAW effektivt av två bildkonstverk för att sammanfatta sina resultat: den kinesiska kejsargravvyr som Krilon skänker till Hovall och den polska konstnären Isabelle Verolygs självporträtt. Han låter de två bilderna representera två konstnärliga uttrycksätt som båda är verksamma och interagerande i Krilontrilogin: konstverket i sitt samhälleliga sammanhang respektive konstverket knutet till jaget och det privata (284). Avhandlingen avslutas inte med en traditionell sammanfattning, utan med en "Epilog", där förhållandet mellan ord och handling i trilogin diskuteras. Utgångspunkten är det avsnitt i *Krilon själv* där gruppmedlemmarna till sist inte nöjer sig med diskussioner, utan går mer handgrip-

ligt till väga i sin konfrontation med Nya Villablaget. Men romanserien utmynnar inte i en enkel hyllning av det "rättfärdiga kriget", vilket hävdats i tidigare Johnson-forskning. Det högst reella våldet, på slagfälten och i koncentrationslägren, "trivialiseras" enligt PAW genom slutstriden i källaren och förvandlas till komik". På avhandlingens sista rader formuleras en sista paradox: Johnson pekar ut ordet som handling och gestaltar med sina ord vikten av militärt våld. Men samtidigt tycks trilogin med sina nästan 2000 sidor, fyllda med bl.a. "långsamma diskussioner, modernistiskt experimentella berättarsätt och svårforcerade tankekonstruktioner", själv "underminera detta handlingens budskap" (297).

Argumentationen i avhandlingen är genomgående lätt att följa. Dispositionen framstår också som tydlig, men det finns i avhandlingen ett rätt stort inslag av upprepningar. PAW borrar inte bara djupt i den undersökta texten, genom att anlägga en mångfald av perspektiv borrar han också på många ställen. Borrhålen har dessutom olika ingångsvinklar, vilket gör det ofrånkomligt att de emellanåt korsas. Men det finns också en tendens till upprepningar på mikroplanet, som hade kunnat undvikas. Ett bra exempel utgör sidorna 110–119, där vi finner ett stort antal upprepningar av grundtanken att inskränkningarna i tryck- och yttrandefriheten inte bara har en begränsande, utan också en produktiv sida. Notapparat och käll- och litteraturförteckning är båda gjorda med omsorg. En och annan felaktig förlagsort och en och annan felskriven titel skulle visserligen kunna pekas ut, men nivån är i detta avseende tillfredsställande. Samma sak kan sägas om citat- och referattekniken. Ett irritationsmoment utgör visserligen notförteckningen, som om den hade försetts med rubriker som angav de sidor noterna hänför sig till, eller om alternativt noterna haft löpande numrering genom hela avhandlingen, skulle ha besparat läsaren mycket bläddrande fram och tillbaka.

Dialogen med föregångarna kännetecknas av en tydlig vilja att göra dem rättvisa. Avhandlingen rymmer förhållandevis lite av polemik mot tidigare forskning, även om det finns kritiska diskussioner av t.ex. Bengt Landgrens (132), Mona Korsnäs (193ff) och Thure Stenströms (169, 185) kommentarer till trilogin. Detta trots att avhandlingen på flera punkter presenterar väsentliga nya resultat. Detta beror nog inte bara på att de frågor som ställs till stor del är nya, utan först och främst på att ifrågasättandet av föregångarna här inte är nå-

got självändamål, en annars blott alltför vanlig utgångspunkt. PAW visar tvärtom att föregångarnas resultat är användbara byggstenar också i en konstruktion med andra syften.

Avhandlingens teoretiska utgångspunkter framstår som produktiva och den metodiska praktiken för det mesta som framgångsrik. PAW visar övertygande att Eyvind Johnson även när han formulerar kravet på kritiskt reflekterande läsning gör det genom tekniker som förutsätter en identifikatorisk läsning. Detta kan visserligen få läsaren att associera till avhandlingsförfattarens egen läsart. Trots åtskillig subtilitet i tolkningsarbetet tycks identifikationen här i långt högre grad gälla modernisten Eyvind Johnson än den politiske opinionsbildaren med samma namn. Åtminstone för diskussionen av den problematiska relationen mellan den svårtillgängliga romanstrukturen och det politiska budskapet får detta konsekvenser, som antyds när PAW med en tydligt värderande term hävdar att de båda typerna av allegori går i en "lika problematisk som fruktbar dialog med varandra" (193). Fruktbarheten gäller här snarare förutsättningarna för litteraturvetenskaplig skörd än för politisk genomslagskraft.

En för avhandlingen central fråga gäller romanernas relation till den omgivande svenska beredskapslitteraturen. Här finns naturligtvis paralleller, men också den avgörande skillnaden att trilogin kännetecknas av ett modernistiskt formspråk. Genom sina "svårforcerade allegoriska tankekonstruktioner" (297) underminerar trilogin det handlingens budskap som den samtidigt formulerar. Dock finns det i avhandlingen åtskilliga ställen där den politiska sprängkraften i romanerna betonas. Den allegoriserande tekniken i trilogin "gör den nazistiska ideologin åtkomlig för kommentar och kritik" (72); litteraturen erbjuder i högre grad än andra diskurser "en möjlighet att utmana, att skriva *emot*, att ifrågasätta och omdefiniera diskursen" (115); trilogin genererar en "motdiskurs" i förhållande till den officiella neutralitetsdiskursen (38). Här finns en fundamental paradox. Det energiska hävdandet av "uttryckets allegori" förefaller att förutsätta ett underkännande av den politiska allegorins verkan. Men inte sällan tycks PAW lika fullt förutsätta att den politiska allegorin är verkningsfull och subversiv.

När Hjalmar Gullberg 1940 stryker några politiskt laddade strofer i en dikt som ska publiceras i *BLM* är detta för PAW ett exempel på hur "makten arbetar i den enskilda medborgaren" (118). Men

också den ”uttryckets allegori” som Johnson tillgriper kan naturligtvis tolkas som ett exempel på maktens rörelse i den enskilde författaren, som här visserligen förstår att framställa sin underkastelse som raka motsatsen. Frågan om hur avvikande trilogin i själva verket är från den övriga beredskapslitteraturen hade över huvud taget förtjänat en mer energisk diskussion. En roman som Mobergs *Rid i natt!* uppfattas vanligtvis som betydligt mer lättillgänglig än Krilontrilogin, för vilken PAW uttryckligen förutsätter ”sofistikerade läsare” (221). Lika fullt kan man, som Bengt Landgren, fråga sig om *Rid i natt!* verkligen fick en verkan motsvarande den antinazistiska och eftergiftskritiska intention som Moberg själv i andra sammanhang deklarerat.

PAW kritiserar Landgren för att tillskriva allegorin i romanerna ”en renodlat instrumentell funktion” och se den som en ”dräkt” i vilken författaren klätt sitt budskap (132). Å andra sidan kunde man hävda att PAW:s stora intresse för det metafiktiva drag i romanen som framhäver den godtyckliga relationen mellan tecken och referent medför en omvänd skevhet. För Landgren är det allegorin som framstår som ett ytligt skal; hos PAW riskerar det politiska budskapet att drunkna i den fruktbara allegoriska betydelsetrafiken. Här blir frågan om adressater och läsare viktig, men PAW intresserar sig inte särskilt mycket för denna fråga. Han citerar visserligen källor som visar att man i Danmark och Norge satte stort värde på den insmugglade Krilontrilogin. Men också här finns komplikationer. Jörgen Claudis bedömning att Johnson avsiktligt skulle ha ”skyddat” de starka och politiskt känsliga avsnitten från Krilons resa till Norge med en taggtrådsavspärning, som tyskarna inte förmått bryta igenom (149) framstår som fullt rimlig. Men om nu tyskarna inte lyckades ta sig igenom den allegorisk-modernistiska ”taggtråden”, hur var det då med de ”vanliga” läsarna? Kom de igenom? Tidigare kommentatorer har i flera fall varit skeptiska på denna punkt. Stig Ahlgrens slutsats att Johnson tycks vilja ”sortera läsarna redan vid ingången” (28) befinner sig i själva verket inte så långt från PAW:s iakttagelse att trilogin förutsätter ”sofistikerade läsare” (221).

Inom detta område finns flera frågor som vore förtjänta av en utförligare diskussion. Trilogins möjligheter att fungera opinionsbildande kan uppenbarligen problematiseras, men om detta var författaren kanske väl medveten. Men man kunde ju till exempel tänka sig att Johnson tillsammans med de ”sofistikerade läsare” som förmådde urskilja det

politiska budskapet i trilogin, och dessutom delade hans syn på nazismen, genom att skriva respektive läsa trilogin utövade ett slags ömsesidigt stärkande självbekräftelse. Men var verkligen inte författarens ambitioner större än så? Och om de ändå var det – hur kunde han så grovt underskatta allegorins svårighetsgrad? När det gäller de kapitel som handlar om tyskarnas brutala framfart i Norge och som översattes till danska, stencilerades och distribuerades separat är situationen naturligtvis en helt annan än för trilogin som helhet. Här amputerade man nämligen inte bara hela den ”uttryckets allegori” som problematiserar sanningssägandet, utan också den politiska allegori som riskerar att göra det otydligt. Här gjorde alltså danska motståndsmän just det som PAW kritiserar Landgren för att göra: de uppfattade allegorin som en yttre dräkt, som de fann det lämpligast att ta av för att göra det politiska budskapet tydligare. Relationen mellan den fullständiga trilogin och denna ”amputerade” text erbjuder onekligen intrikata tolkningsproblem.

Framställningen av nazismen har i Krilontrilogin intressant nog drag inte bara av regress, utan också av modernitet. PAW uppmärksammar visserligen att Johnson lyfter fram den primitiva och oregerat driftstyrda sidan hos nazisterna; det sker bland annat i avsnittet om demoniseringen av Hitler, där de intressanta parallellerna till Pär Lagerkvists *Dvärgen* dock inte uppmärksammas. Intressantare än dessa konventionellt antinazistiska inslag är dock diskussionen av Johnsons koppling mellan nazism och modernitet. Nya Villabolaget refererar således inte bara till nazismen, utan till den kapitalistiska moderniteten som sådan. PAW konstaterar här att gruppmedlemmarna dras in i ”den smärtfyllda transformationsprocessen från en förmodern ekonomi präglad av traditionellt hantverk till en kapitalistisk ekonomi som präglas av massproduktion, likriktning och effektivisering” (205). En längtan tillbaka till förmodernerna idyller finner man på flera håll i beredskapslitteraturen, men sammanställningen av nazism och modernitet är ju något helt annat. PAW konstaterar att Johnsons Krilontrilogi avviker från det mesta av den övriga beredskapslitteraturen genom sin modernism, men den avviker i lika hög grad genom denna för sin tid ovanligt klarsynta förståelse av nazismens kapitalistiska och industriella karaktär.

PAW visar att Johnson använder sig av rättegångsförfarandet och ”prövningen” av hjälten för att konstruera Johannes Krilon som en god och an-

svarstagande medborgare och en motdiskursens motor samt att Johnson stärker Krilons trovärdighet genom att knyta honom till klassiska *auctores* som Platon och Montaigne. Längs den här linjen genomförs uppslagsrika läsningar. Det råder inget tvivel om att dessa grepp stärker Krilons *ethos*. PAW konstaterar också att det är läsaren själv som ”konstruerar Krilon utifrån ’ledtrådar’ som tillhandahålls av texten” (219). Men i detta avseende finns det stora skillnader mellan de två första romanerna och den tredje. Uppenbarligen underskattar PAW här den inre kronologins betydelse. Till en början dominerar den allegoriska konstruktionen och den allegoriska ”infiltrationen” i realismen. Sedan följer avvikelser från detta mönster i de avsnitt i *Krilons resa* som är förlagda till Norge och som låter det realistiska, till och med dokumentära tränga undan det allegoriska. I *Krilon själv* blir en helt annan teknik för stärkandet av Krilons auktoritet synlig. Här finns under rubriken ”Johannes Krilons nycklar” ett viktigt avsnitt som består av ett antal korta tillbakablickar på avgörande episoder i Krilons liv.

Den ”gåta” som tidigare formulerats på ett ganska abstrakt plan får här sin förvånansvärt enkla lösning genom att Johnson skriver på ett annat *sätt* om Krilon, låter honom ta gestalt i en nedtonad realistisk framställningsform som varken rymmer allegoriska gissningslekar, utdragna beskrivningar av ansikten och kroppar eller omständliga diskussioner. Jag menar att Johnson först här ger läsaren en verklig möjlighet till ”identifikatorisk läsning”, som nog är viktigare än den som PAW på ett annat plan urskiljer som ett nödvändigt svar på den inre monologen. PAW har tidigare på ett generellare plan diskuterat ”förlusten av kvinnor” som en utgångspunkt för identifikation och konstaterar också att avsnittet ”Johannes Krilons nycklar” demonstrerar hur hans karaktär prövas genom de tragiska erfarenheter han gör (99). Det är dock uppenbart att själva den realistiska framställningsformen och stilen i det här avsnittet, präglad av ett lika sorgset som stillsamt allvar, spelar en viktig roll i sammanhanget. Det ligger nära till hands att dra slutsatsen att läsaren, som tidigare prövats intellektuellt, nu också prövas emotionellt. Detta skulle möjligen kunna tolkas som en spricka i den ”essentialistiskt färgade könsdiskursen”, eller åtminstone som ännu ett exempel på ”betydelsetrafik”.

Per Anders Wiktorssons stil är visserligen rakare och hans sätt att resonera inte alls lika omständligt som Johannes Krilons, men man kunde ändå hävda att det finns en likhet i att båda har

insett ”vikten av att tala mycket och länge för att verkligen kunna locka fram ett samtalsämnes komplexitet och nyansrikedom” (87). Trilogins komplexitet framstår verkligen efter denna avhandling som långt större än tidigare. Jag har här framfört vissa kritiska invändningar och formulerat ett antal följdfrågor. Det torde redan av dessa framgå att undersökningen inte riskerar att bli en återvändsgränd, utan tvärtom kommer att generera fortsatt diskussion av viktiga frågor.

Claes Ahlund

Rikard Apelgren, *En dröm i Lagarnas hus. Ögonblicket, människan och det transcendentia. Studier i Stig Dagermans diktning* (Stockholm Studies in History of Literature, 53). Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm 2010.

Trots att hans författarskap blev relativt kort brukar Stig Dagerman betraktas som en av de allra största svenska diktarna under 1900-talet, och han har av litteraturvetenskapen också fått den uppmärksamhet han förtjänar. Redan under hans livstid blev Dagermans diktning föremål för många djuplodande analyser, och intresset för honom har bara tilltagit under senare år. Särskilt från 1980-talet och framåt har forskningen i hans författarskap varit mycket omfattande. Brett anlagda studier i hans verk har publicerats av Claes Ahlund, Tom Karlsson, engelsmannen Laurie Thompson och den belgiske litteraturforskaren Georges Périlleux. I doktorsavhandlingens form har hans författarskap behandlats av Kerstin Laitinen, Karin Palmkvist och Lotta Lotass. Hans Sandberg har skrivit om Dagermans förhållande till politiken (redan 1979), medan Gösta Werner och Anders Ohlsson har studerat hans relation till filmen. Dagermans liv har dessutom nyligen skildrats i en stor fransk biografi av Georges Ueberschlag. Därtill kommer en lång rad viktiga artiklar om författarskapet av bland andra Magnus Florin, Aris Fioretos och Per Erik Ljung. Nämnas bör kanske också att hans *Samlade skrifter* gavs ut av Hans Sandberg mellan 1981 och 1983 och för tillfället åter publiceras i en vacker utgåva med nyskrivna förord av internationellt välkända författare.

Den gängse uppfattningen om Dagerman har varit att hans diktning präglades av ångest och dödslängtan. Tillsammans med Erik Lindegren har han för många framstått som den främste representanten för vad Karl Vennberg i en berömd